

نقش گیلان در مناسبات فرهنگی ایران و روسیه

حسین کلهر

دکتری روابط بین الملل، روزنامه‌نگار و مدرس دانشگاه hoseinkalhor52@gmail.com

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: امروزه در عرصه‌ی بین الملل مبنای ارتباط کشورها بر محور قدرتمند فرهنگ و اشتراکات فرهنگی - اجتماعی استوار است. بطوریکه تعمق بخشی به این مقوله‌ی مهم ارتباطی، می‌تواند ضامن تثبیت منافع در روند مناسبات همه جانبه‌ی کشورها تلقی شود. پیشینه‌ی تاریخی مناسبات مردم گیلان با روسیه علاوه بر اینکه بر اشتراکات زبانی دو ملت تاثیر گذاشته، زمینه‌های مناسبی هم برای ارتقاء مناسبات فرهنگی ایران و روسیه فراهم ساخته است. مناسباتی که بدلائیل مختلف، امروز در شرایط ضعیفی قرار دارد. هدف از این پژوهش تبیین جایگاه گیلان در روابط فرهنگی ایران و روسیه است. جایگاهی که حداقل ریشه در تاریخ ۵۰۰ ساله دو کشور داشته و می‌تواند منشا تحولات موثری در ارتقاء مناسبات همه جانبه‌ی ایران و روسیه در طلیعه‌ی هزاره‌ی سوم به حساب آید.

روش پژوهش: داده‌های این مقاله به شیوه‌ی کتابخانه‌ای، توصیفی و میدانی جمع‌آوری شده بطوریکه بهره‌گیری از اسناد و منابع تاریخی، شواهد عینی و مستندات آماری از وجوه بارز این شیوه است.

یافته‌ها: در این مقاله پس از بررسی عمده‌ترین ظرفیت‌های علمی و فرهنگی گیلان دریافتیم که پیشینه‌ی مناسبات همه جانبه‌ی گیلان با روسها عاملی در جهت پایداری مناسبات فرهنگی ایران و روسیه است و می‌تواند روند تعمیق روابط دو کشور را در ابعاد گسترده تری تسریع نماید.

نتیجه‌گیری: ظرفیت‌های فرهنگی گیلان برای توسعه‌ی مناسبات همه جانبه با روسها متنوع ارزیابی می‌شود اما از این ظرفیت‌ها تاکنون آنگونه که باید و شاید برای تقویت مناسبات دو کشور بهره‌گیری نشده است. پیشینه‌ی مراودات اقتصادی و بازرگانی گیلانیان با روسها در ۵۰۰ سال گذشته شرایطی فراهم ساخته تا بتوان گام‌های موثری در جهت آشنایی اقوام با یکدیگر در بستر فرهنگ و مراودات اجتماعی برداشت. خط احداث کریدور شمال - جنوب موسوم به نوستراک نیز بر این اهمیت افزوده است. همچنین ورود واژگان فارسی و روسی در زبان‌های یکدیگر گواهی بر نقش تبادلات فرهنگی مردم گیلان و روس در ازمنه‌ی تاریخ است. پس می‌توان ادعا نمود که تقویت مناسبات فرهنگی گیلان با روسها خود زمینه‌ای ست تا روابط دو کشور وارد مرحله‌ی نوینی شود و نقصان‌های موجود در مناسبات فعلی ایران و روسیه را با تقویت پایه‌های فرهنگی جبران نماید.

واژگان کلیدی: گیلان و روسیه، فرهنگ ایران و روس، روابط فرهنگی، تبادل علمی، تعامل فرهنگی

بیان مساله

با گسترش روز افزون پدیده‌ی جهانی شدن، نقش و جایگاه مناسبات فرهنگی ملتها در توسعه روابط سیاسی و اقتصادی دولتها بسیار مهم و تاثیر گذار است. امروزه در نظام بین الملل، بهره گیری از ظرفیت‌های فرهنگی در توسعه و تعمیق روابط دولتها فرصتی ارزشمند به شمار می‌آید؛ بطوریکه دولتها را برآن داشته تا روز به روز از این عامل مهم برای رسیدن به اهداف سیاسی و اقتصادی خود بهره گیری نمایند. به عبارت دیگر اولویتهای سیاست خارجی کشورها نیز بر اساس اشتراکات فرهنگی، زبانی و مناسبات ادبی ملتها تعیین می‌شود. بی شک این عوامل در روابط دو کشور ایران و روسیه نیز قابل اغماض نیست. بویژه که دریابیم مناسبات ضعیف فرهنگی دو کشور در ارتباطات سیاسی، اقتصادی و جهت گیریهای استراتژیک دو کشور تاثیر گذاشته است. اگر به مناسبات فرهنگی ایران و روسیه در گذر تاریخ نظری بیفکنیم می‌بینیم که این روابط به اواخر قرن هیجدهم و اوایل قرن نوزدهم یعنی به دوره‌ی حاکمیت قاجارها در ایران بر می‌گردد. در این دوره روسیه به عنوان دروازه‌ی ارتباط و حد واسطه مسیر ایران و اروپا محسوب می‌شد. مسیر ایرانیان برای رسیدن به اروپا از راه روسیه عمدتاً به دو شیوه دریایی و زمینی انجام می‌گرفت. مسیر اول راه آبی بندر انزلی- آستارا خان بوده و راه دوم مرز زمینی آستارا- مسکوبی شک ایران و روسیه بدلیل همجواری و پیشینه‌ی تاریخی مناسباتشان در عرصه‌ی سیاست و تجارت، نیاز مبرمی به فرهنگ سازی در جهت گسترش مناسبات همه جانبه دارند.

استان گیلان بدلیل موقعیت خاص جغرافیایی اش مانند همجواری با بزرگ ترین دریاچه‌ی جهان به نام کاسپین یا خزر و قرار گرفتن در ناحیه‌ی شمالی ایران، از دیر باز در معرض ارتباط و تعامل با همسایگانی قرار داشته که روسیه یکی از آنهاست. با نگاهی به

تاریخ روابط ایران و روسیه بوضوح می‌توان دریافت که نقش گیلان در روابط این دو کشور بارز و قابل توجه بوده و در ادوار مختلف تاریخی به نوعی دروازه‌ی ورود اروپای شمالی و روسیه به ایران تلقی می‌شده است؛ به همین دلیل تاکنون توانسته در این راستا نقش پررنگ و اثرگذار خود را همچنان حفظ نماید. طبیعی ست که توسعه‌ی مناسبات ایران با روسیه نیز در بستر نقش آفرینی استان‌های شمالی بویژه گیلان تعریف شود. از سوی دیگر مهمترین رکن مناسبات در عرصه‌ی بین الملل بر محور فرهنگ و اشتراکات فرهنگی استوار است. اگر به راهبرد روابط کشورها در جهان امروز نظری بیافکنیم؛ بوضوح در می‌یابیم که فرهنگ مقوله‌ی مهمی در ارتقاء و تثبیت مناسبات بین‌المللی به شمار می‌آید و هر کشوری که در حوزه‌ی فرهنگ بتواند با استفاده از قرابت‌ها و تشابهات فرهنگی، روابط سازنده و بنیادی ایجاد نماید در تامین منافع سیاسی و اقتصادی خود نیز موفق تر خواهد بود. از آنجا که راهبردی شدن روابط ایران و روسیه در بستر همکاری‌های همه جانبه مورد تاکید مقامات ارشد این کشورها بوده، لذا باید نیل به این هدف مهم و استراتژیک را از طریق مناسبات فرهنگی و قرابت‌های اجتماعی پیگیری نمود. نکته‌ی مهمی که در هشتم فروردین ماه ۱۳۹۶ خورشیدی در نشست خبری روسای جمهور دو کشور ایران و روسیه یعنی آقایان روحانی و پوتین در مسکو مورد تاکید قرار گرفت. www.presstv.ir) بنابراین نقش گیلان در توسعه‌ی مناسبات فرهنگی با روسها میتواند از این منظر قابل تامل و بررسی باشد. موضوع مقاله‌ی حاضر به « نقش گیلان در مناسبات فرهنگی ایران و روسیه» اختصاص داده شد تا نگاهی منطقی در عرصه‌ی مناسبات همه جانبه‌ی ایران و روس بر محور فرهنگ پدید آید. در این مقاله سعی شده اشتراک لغات روسی و فارسی در زبان‌های یکدیگر بررسی شده و علل پیوند آن در

روسیه پرداخته اند، جایگاه گیلان را در این روند از قلم انداخته یا بطور مختصر بدان پرداخته اند. یکی از این مقالات **روابط فرهنگی ایران و روسیه** نام دارد که به قلم آقای بهرام امیراحمدیان در مجله‌ی آسیای مرکزی و قفقاز به چاپ رسیده و در کتاب مجموعه مقالات ایران و روسیه باز نشر شده است. (سنایی و کرمی: ۱۳۸۸، صص ۱۰۰-۶۰) مقاله‌ی دیگر **ارتباطات ادبی ایران و روسیه** است که نویسنده‌ی آن جان الله کریمی نام دارد و در آن زمینه‌های شکل‌گیری روابط ادبی دو کشور با تکیه بر ظرفیت‌های مختلف زبان و ادب فارسی به بحث گزارده شده است. (سنایی و کرمی: ۱۳۸۸، صص ۵۸-۴۸) مقاله‌ی سوم نیز با عنوان **روابط فرهنگی ایران و روسیه**، به قلم خانم النا دونایوا پژوهشگر ارشد موسسه‌ی خاورشناسی آکادمی علوم روسیه نوشته شده و در شماره‌ی پنجم دوفصلنامه‌ی ایراس در تهران به چاپ رسیده است. نویسنده در این مقاله به تشریح ریشه‌های تاریخی روابط فرهنگی دو کشور پرداخته و موانع توسعه‌ی آن را بر اساس حساسیت‌های دینی- مذهبی جامعه‌ی ایران بررسی و راهکارهای برون رفت از موانع را ارائه نموده است. علاوه بر این مقالات، کتاب‌های متعددی نیز در خصوص روابط ایران و شوروی و ایران و روسیه‌ی جدید چاپ شده که از مهمترین آن می‌توان به کتاب **روابط جمهوری اسلامی و فدراسیون روسیه** نوشته‌ی جهانگیر کرمی یا **انقلاب اسلامی ایران و اتحاد جماهیر شوروی** نوشته‌ی خانم الهه کولایی اشاره کرد. اما متأسفانه در هیچ یک از این کتابها حتی به مناسبات فرهنگی دو کشور پرداخته نشده تا چه رسد به جایگاه گیلان در روابط فرهنگی ایران و روسیه. **یافته‌های تحقیق:** در این مقاله پس از بررسی عمده‌ترین ظرفیت‌های فرهنگی، اقتصادی و گردشگری گیلان دریافتیم که پیشینه‌ی مناسبات همه جانبه‌ی گیلان با روسها بویژه مناطق جنوبی و جنوب غربی آن از قبیل

مراودات فرهنگی و اقتصادی روسها با مردم شمال ایران به بحث گزارده شود. بدین گونه می‌توان تأثیرات فرهنگی مناسبات تجاری و بازرگانی روسها با گیلانیان را تبیین کرد.

سئوالات تحقیق: در این مقاله سئوالات متنوعی پاسخ داده شده است؛ اینکه نقش گیلان در مناسبات فرهنگی ایران و روسیه چقدر است؟ این نقش در چه ابعادی می‌تواند تجلی یابد؟ عمده ترین موانع توسعه‌ی مناسبات فرهنگی ایران و روسیه در چیست؟ نقش دولتمردان را چگونه می‌توان در برون رفت از این موانع ارزیابی کرد؟

با این توصیف سؤال کلیدی پژوهش حاضر این است که مقوله‌ی فرهنگ به عنوان شالوده‌ی مناسبات دو کشور در کجای روابط ایران و روسیه جای دارد و نقش گیلان در تحکیم مناسبات همه جانبه‌ی ایران و روسیه چیست؟ بر این اساس ضعف جایگاه فرهنگ در مناسبات ایران با روسیه و در پی آن تبیین جایگاه گیلان در تقویت مناسبات فرهنگی و ادبی این دو کشور بررسی شده است.

شیوه‌ی پژوهش نیز به شیوه‌ی کتابخانه‌ای، توصیفی و میدانی ست و نگارنده علاوه بر جمع‌آوری مستندات علمی و توصیف و تحلیل داده‌های موجود، به بحث و گفتگو با رییس اتاق بازرگانی، صنعت، معدن و کشاورزی گیلان و جمعی از تجار و بازرگانان فعال در مناطق جنوبی روسیه بویژه آستاراخان پرداخته است.

پیشینه‌ی تحقیق

با نگاهی به مقالات و کتابهای منتشر شده در حوزه‌ی روسیه و خزر می‌توان دریافت که تاکنون کار پژوهشی خاصی درباره‌ی بررسی مناسبات فرهنگی ایران و روسیه با محوریت بخشی به ظرفیت‌های بالقوه‌ی گیلان عرضه نشده است. مقالاتی هم که در یک دهه‌ی گذشته به بررسی روابط فرهنگی ایران و

نمی‌گیرد. بیش‌ترین ریزش در سطح دشت مربوط به شهر بندرانزلی ست و حداقل بارندگی هم درحوالی رودبار، لوشان و منجیل اتفاق می‌افتد. روزهای یخبندان کوتاه و پراکنده بوده و سرما به ندرت از ۱- درجه تجاوز می‌کند. (سالنامه‌ی آماری گیلان؛ ۱۳۹۳)

شاید دور از واقعیت نباشد که بگوییم مهمترین جاذبه استان سرسبز گیلان سواحل حوزه‌ی زیبای خزر است؛ همان دریایی که مهمترین راه ارتباطی ایران با ۴ کشور حاشیه‌ی بزرگ‌ترین دریاچه‌ی جهان را میزبانی نموده و مرکز ثقل مراودات تجاری و بازرگانی آنان را شکل می‌دهد. (ملکی، م. ۱۳۹۵، ص ۸). بنا بر ارقام بدست آمده از هشتمین دوره سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، از مجموع ۷۹ میلیون و ۹۲۶ هزار و ۲۷۰ نفر جمعیت ایران چیزی حدود ۲ میلیون و ۵۳۰ هزار و ۷۰۰ نفر در گیلان ساکن اند. (طیفوری، ۱۳۹۵) اگر آمار سالانه‌ی ورود گردشگر به گیلان را با جمعیت ساکن آن مقایسه کنیم، در می‌یابیم که این استان بطور میانگین در طول سال جمعیتی معادل خود را در قالب گردشگر پذیرا می‌شود. اما به رغم این ظرفیت، متأسفانه اکثر گردشگران استان گیلان را هموطنان داخل تشکیل می‌دهند و در این زمینه سهم استان از گردشگر خارجی بسیار قلیل است! نکته‌ی مهمی که می‌تواند در بستر توسعه‌ی مراودات فرهنگی ایران با ۴ کشور حاشیه‌ی خزر بویژه روسیه مد نظر قرار گرفته و در خصوص آن زمینه سازی و برنامه ریزی شود.

پیشینه‌ی مناسبات تاریخی گیلان با روسیه: گرچه سابقه‌ی مناسبات ایران با روسها به حدود ۹۰۰ سال پیش یعنی زمان سامانیان باز می‌گردد (جمالزاده، ص ۲۰)، اما مناسبات رسمی دو کشور را باید از دوران صفویه بویژه از زمان شاه تهماسب اول و ورود نمایندگان شرکت مسکوی به ایران جستجو کرد و اوج آن را با سیاست تعامل اقتصادی شاه عباس کبیر با

آستاراخان، می‌تواند عاملی در جهت پایداری مناسبات فرهنگی ایران و روسیه درآید و روند تعمیق روابط دو کشور را در ابعاد گسترده تری رقم بزند. بویژه که در حال حاضر مناسبات فرهنگی دو کشور ایران و روسیه هیچگاه متناسب با ظرفیت‌های دو کشور ارتقاء نیافته و حتی بدلیل برخی از حساسیت‌های برگرفته از شاکله‌ی دینی- مذهبی نظام حاکمیتی ایران، ضعیف نیز باقی مانده است. بنابراین می‌توان ظرفیت‌های فرهنگی گیلان را در حوزه‌هایی چون افزایش تبادلات دو ملت در بستر رونق گردشگری، مراودات علمی- آموزشی و آشنایی با آداب و رسوم یکدیگر در پرتو مناسبات اقتصادی و بازرگانی فعال نمود تا بطور کلی زمینه‌ایی مناسب برای توسعه‌ی روابط فرهنگی ایران و روسیه فراهم آید.

موقعیت و مشخصات جغرافیایی گیلان: گیلان به

واحد جغرافیایی جنوب دریای خزر تعلق دارد و با استان‌های اردبیل در غرب، مازندران در شرق، زنجان در جنوب و کشور استقلال یافته آذربایجان و دریای خزر در شمال هم مرز و همسایه است. از بین چهار کشور حوزه‌ی خزر، جمهوری آذربایجان تنها همسایه‌ایی ست که با گیلان هم از طریق دریا و هم مرز زمینی آستارا ارتباط دارد. بر مبنای آخرین تقسیمات کشوری، این استان ۱۶ شهرستان، ۵۲ شهر، ۴۳ بخش، ۱۰۹ دهستان، ۲۵۸۳ آبادی دارای سکنه و ۳۳۲ آبادی خالی از سکنه دارد. (سالنامه‌ی آماری گیلان؛ ۱۳۹۳) آب و هوای استان گیلان معتدل است که از اقلیم کوهستانی البرز و دریای خزر نشأت می‌گیرد. این استان به دلیل همجواری با دریای خزر منطقه‌ای با رطوبت زیاد یعنی رطوبت نسبی بین ۴۰ تا ۱۰۰ درصد است. فصل خشکی در طول سال مدت زیادی دوام نداشت - دارد (در حدود یک ماه از نیمه خرداد تا نیمه تیر ماه) و در غالب اوقات باران می‌بارد. بارندگی در تمامی نواحی استان به یک میزان صورت

توسعه‌ی مناسبات گیلان با روسیه به عمل آورده‌اند. بطور حتم این مصادیق است که پیوند فرهنگی و زبانی گیلان با روسیه را بویژه در یکصد سال گذشته گواهی می‌دهد. پیوندی که آثار خود را بر زبان رایج استان‌های مجاور گیلان حتی آذربایجان و زنجان و قزوین نیز برجای نهاده و اصطلاحات مختلف روسی در زبانهای گیلکی و ترکی را بوجود آورده است. از طرفی، در پنج قرن اخیر مناسبات تجاری با شدت و ضعف بین روسیه و مناطق شمالی و شمال غربی ایران مانند گیلان- تبریز- طبرستان و... وجود داشته است. عامل مهم این فرایند می‌تواند سودآوری تجارت بازرگانان ایرانی با روس‌ها باشد. هنوز در تبریز خانواده‌های سرشناس مسکوچی که با روسیه تجارت داشتند وجود دارد. (امیراحمدیان: ۱۳۸۷، ص ۶۳) از سوی دیگر تجار گیلانی نیز همیشه در کنار بازرگانان پایتخت در زمره‌ی بزرگترین واردکنندگان چوب و آهن آلات روسی به شمار می‌آمده‌اند. گرچه تبادل سفیر بین ایران عصر صفوی و روسیه بین سالهای ۳-۱۵۵۲ میلادی صورت گرفت، اما روابط دیپلماتیک دو جانبه بین آنها از قبل نیز وجود داشت. در سال ۱۵۵۵ میلادی کمپانی انگلیسی الاصل روسیه به نام مسکووی پایه گذاری شد و فعالیت این شرکت تا زمانیکه بعدها با باز شدن پای انگلیسی‌ها به هند بنام کمپانی هند شرقی تغییر نام و کار داد بر محور تبادل کالا از طریق ایران استوار بود. در حقیقت این روابط زمینه‌ای شد تا تعاملات اقتصادی و بازرگانی دو کشور بر حوزه‌های زبانی و فرهنگی یکدیگر نیز تاثیر بگذارد. چراکه منافع ناشی از مناسبات بازرگانی و اقتصادی روسها با ایران، پای این همسایه‌ی شمالی را به پروژه‌های راهسازی مناطق شمالی ایران نیز باز کرد. در همین راستا روسها حداقل سالهای ۱۸۹۹-۱۸۹۶ میلادی راه انزلی- قزوین را ساختند و در سال ۱۹۰۶ میلادی عملیات احداث مسیر قزوین- همدان را آغاز نمودند تا

خارجی‌ها پیوند زد. (سیوری: ۱۳۸۱، ص ۱۲۲) اگر امروز به سابقه‌ی شکل‌گیری شهر رشت و آثار برجای مانده از خط آهن رشت- پیربازار که تا زمان قاجاریه و اوایل دوران رضا شاه بارانداز کشتی‌ها و کرجی‌های تجاری بازرگانان روس در کرانه‌ی تالاب انزلی بوده نظری بیافکنیم، بوضوح درمی‌یابیم که استان گیلان حداقل در ۵۰۰ سال اخیر مرکز ثقل مناسبات ایران و روسیه از بستر دریای خزر بوده و این ارتباطات، زمینه‌ی اثربخشی فرهنگی مردم دو کشور را تا دهه‌ها پیش فراهم نموده بود. از سویی امروز نیز تاثیرات زبانی برجای مانده در گیلان خود گویای استمرار تاثیرات فرهنگی دوکشور در غربت مناسبات همه جانبه است. با نگاهی به سیر مناسبات ایران و روسیه پس از انقلاب اسلامی و با توجه به ظرفیت‌های تاریخی این مناسبات در استان گیلان؛ اکنون می‌توان ادعا نمود که در این مدت هیچگاه روابط دو کشور متناسب با ظرفیت‌های موجود رشد نیافته و نیازمند توجه جدی در بستر تعاملات فرهنگی است. از آنجا که روابط فرهنگی ایران و روسیه در گذشته با مناسبات تجاری و اقتصادی دو کشور پیوند داشته، بنا دارم نقش گیلان در روابط فرهنگی ایران و روسیه را کمی با لحاظ مناسبات تجاری و اقتصادی آن گره زده و از این ظرفیت در جهت عمق بخشی به مناسبات فرهنگی مردم شان استفاده نمایم. اگر سابقه‌ی ۵۰۰ ساله‌ی مناسبات اقتصادی ایران و روسیه را لحاظ نمایم بطور حتم مرکز ثقل این مناسبات دو بندر آستاراخان و انزلی و بارانداز از یاد رفته‌ی پیربازار در حوالی ۵ کیلومتری شهر رشت است. امروز در رشت افرادی هستند که رابطه‌ی دیرین تجار و بازرگانان روسی و گیلانی را به یاد دارند. بیهوده نیست که استناداران گیلان در دولت‌های مختلف نیز سفر به استان‌های جنوبی روسیه از جمله آستاراخان را همواره از مهمترین برنامه‌های کاری خویش قرار داده و تلاش‌های متعددی برای

سیطره‌ی آنان در رقابت با انگلستان بر حوزه‌های تجاری ایران تضمین شود. (سنایی و کرمی: ۱۳۸۷ ص ۱۲۸؛ نوایی ص ۵۴) در همین راستا می‌توان ساخت مسیر جلفا- تبریز در سال ۱۹۰۲ را نام برد که راه روسیه از طریق آذربایجان به تهران را هموار می‌نمود. سابقه‌ی تاسیس کنسولگری روسیه در رشت نیز به دوران سفارت ولینسکی در سال ۱۷۱۷ میلادی باز می‌گردد؛ یعنی زمانیکه پتر کبیر قرارداد همکاری با شاه سلطان حسین صفوی را امضاء کرد. (سنایی و کرمی: ۱۳۸۷ ص ۱۲۰) مروری بر تاریخ مناسبات تجاری و اقتصادی ایران و روسیه در پانصد سال گذشته، بوضوح نشان می‌دهد که مراودات بازرگانی دو کشور از آغاز روز به روز در حال گسترش و رونق بوده و این روند تا زمان انعقاد عهدنامه‌های گلستان و ترکمنچای از نظر تراز تجاری به سود ایران بوده است. پس از جنگهای ایران و روس بود که موازنه به نفع روسها بهم خورد و متأسفانه تاکنون نیز این عدم توازن در تراز تجاری دو کشور مشهود است. بطوریکه در سالهای اخیر نسبت تراز تجاری ایران و روسیه یک به بیست به نفع روسها گزارش شده است. (گزارش عملکرد سازمان توسعه‌ی تجارت ایران: ۱۳۹۵، ص ۱۳-۷) برغم این اختلاف فاحش اما ایران هنوز در زمره‌ی ۲۰ کشور وارد کننده کالا از روسیه قرار نگرفته و همچنان در سیاست‌های اقتصادی این کشور اهمیت چندانی نیافته است. (ضیغمی: ۱۳۸۸، ص ۹۱) با لحاظ تمامی فراز و فرودها این پیشینه‌ی پر فراز و نشیب مناسبات سیاسی و اقتصادی ایران و روسیه اثرات وافر خود را در حوزه‌ی فرهنگ و ادب دو کشور بر جای نهاده که در این راستا نقش گیلان در توسعه‌ی مناسبات فرهنگی ایران و روسیه پررنگ و حیاتی بوده است.

گیلان پیشگام ورود واژگان روسی به فارسی:
همانگونه که پیشتر اشاره شد، مراودات سیاسی، تجاری و اقتصادی هر کشوری با کشور دیگر بطور طبیعی

پیامدهای فرهنگی و اجتماعی خاصی بدنیاال دارد که این پیامدها در گذر زمان می‌تواند به عنوان بستری در جهت تقویت تمایلات دو ملت برای همکاری‌های گسترده تر مد نظر قرار گیرد. از آنجا که گیلان از گذشته‌های دور تاکنون پیشانی و طلایه دار مراودات همه جانبه‌ی ایران با همسایه‌ی شمالی ایران یعنی روسیه به حساب می‌آمده، پس نقش موثری در تبدلات فرهنگی و ادبی دوکشور ایفا نموده است. امروز نقش ادبی گیلان در انتقال واژگان فارسی و عربی در زبان روسی بوضوح قابل مشاهده است. همانگونه که ورود واژگان روسی در زبان گیلکی، بستر ساز اقتباس آن در بسیاری از زبانهای بومی و حتی فارسی شده است و مصادیق آن در پی خواهد آمد. همچنین میان ضرب المثل‌های فارسی و روسی اشتراکات فراوانی وجود دارد که مشترکات ضرب المثل‌های هر یک از این زبان‌ها با زبان‌های اروپایی بیشتر است. (شجاعی: ۱۳۸۶، ص ۲۳۵) البته از آنجا که ریشه‌ی تائی صاحب نظران روسی از قبیل پوشکین، لئو تولستوی، فت و مایا چوفسکی از مثل‌ها و ادبیات ایران به علاقه مندی آنان به چهره‌های شاخص ادبی ایران از قبیل فردوسی، مولوی، خیام و حافظ باز می‌گردد؛ ما نیز از این مبحث در می‌گذریم. (امیر احمدی: ۱۳۹۵) آقای ابوالفضل آزموده یکی از محققان زبان شناسی ایران است که در تحقیقات خود توانسته بیش از ۵۵ واژه‌ی فارسی و ۵۲ واژه عربی متداول در زبان فارسی و بکار رفته در زبان روسی را شناسایی کند. از جمله واژگانی چون: انبار- انبه- انجیر- بخشش- پارچه (به معنای زربافت ابریشمی)- پری- پولاد- تخت- چادر- چایخانه- خاکی- خدیو- رما- دربار- دیوان- زرنا (سرنا) سپاهی- سردار- سرمه- شاه- شغال- شفتالو- فرمان- وزیر، مات و رخ (در شطرنج)- فیروزه- کاروانسرای- کافور- لاجورد- - پادشاه- درویش- قلیان- کاروان- کنجد- نماز- شطرنج- چمدان- خاخول (کاکل)- مات به

سال گذشته شاهراه ارتباطی روسیه و اروپای شمالی و مرکزی با منطقه‌ی غرب آسیا تلقی می‌شده است. بر اساس سرشماری سال ۲۰۱۶، این شهر ۵۳۱ هزار و ۷۱۹ نفر جمعیت دارد. (Численность населения Астрахани на 2016 и 2017 год

نخستین اطلاعات درباره آسترخان مربوط به سده هفتم هجری قمری مصادف با سیزدهم میلادی است؛ که کوچ‌نشینان تاتار آن را هسترخان یا حاجی‌طرخان (ترخان) می‌نامیدند. پس از آن نیز تاریخ این سرزمین با انواع تهاجمات، تعاملات و مراودات درآمیخته که معجونی از نفوذ مغولان، تاتارها و روسها را در این ناحیه‌ی شمالی دریای خزر شکل داده است. در اینجا روی سخن نگارنده با مخاطب، تحلیل تاریخ گذشته‌ی آستاراخان نیست و در این رابطه ذهن‌های جستجوگر را به جلد نخست دائرةالمعارف بزرگ اسلامی به قلم عنایت الله رضا معطوف می‌دارم. اما حداقل در یکصد سال گذشته موقعیت تجاری-صنعتی و اقتصادی این دیار فرصتی فراهم ساخته تا مرکز ثقلی برای مراودات تجاری و بازرگانی با ایران به حساب آید. مراوداتی که ماموریت اصلی آن از جانب ایران بطور طبیعی برعهده‌ی گیلانیان نهاده شده و دیگر مردم ایران نیز در بستر تعامل با گیلانیان به برقراری مناسبات خویش با روسها دست زده اند. گواه این امر تاریخچه‌ی فعالیت اتاق تجارت رشت با روسیه از سال ۱۳۰۴ خورشیدی است که امروز بنام اتاق بازرگانی، صنعت، معدن و کشاورزی اشتهار دارد و در زمینه‌ی گسترش مناسبات تجاری بخش خصوصی ایران و روسها با محوریت آستاراخان تلاشهای قابل توجهی از خود بروز می‌دهد. (تاریخچه‌ی اتاق بازرگانی گیلان) نخستین نشست اتاق تجارت گیلان با داشتن ۱۶ عضو به ریاست حاج علی آقای گیلانی در تجارتخانه ایشان در مرکز استان تشکیل شد. هرچند اتاق تجارت گیلان همزمان با اتاق‌های تجارت تبریز، مراغه، ساری و قزوین راه افتاد

معنای تاروکدر-متخال-مشک-میرزا-نارگیله (نوعی قلیان)-نماز-نشادر و ... (محمدی:۱۳۸۵، ص ۱۰۲) تعدادی از واژگان روسی از جمله: سماور وارد زبان فارسی شده است و در بین خانواده‌های ایرانی جای دارد. حتی در بین خانواده‌های آذری در تبریز و حومه واژگان روسی مانند پندس یا سینی چاینک یا قوری بکار برده می‌شود. هنوزهم، کهنسالان رشت به یاد دارند که کالاهای روسی با بارکاس (بارکا، کرجی، قایق) تا پیر بازار رشت می‌آمد و در آنجا برای فروش عرضه می‌شد. واژگانی مانند سمچکا (تخمه‌ی آفتاب گردان)- اسپیچکا (کبریت)- ماتروشکا (عروسک)- زامیسکا(بتونه)- زاپاس (یدک)- سیچاس (نقد،اکنون) - درشکه- بشکه- شوشکه- شوتکه- ترمز و ... در مناطقی از شمال و شمال غرب ایران متداول است که نشان از روابط فرهنگی مردم دو کشور دارد. (سنایی و کرمی:۱۳۸۷، ص ۳-۶۲) برخی واژگان روسی نیز بدلیل قرابت ظاهری و تشابه در ادای کلمات ارتباط نزدیکی با زبان فارسی در ذهن تداعی می‌کنند. برای مثال شباهت بسیار نزدیکی بین واژه‌ی فارسی سپاس با واژه‌ی اسپاسیای روسی (تشکر) وجود دارد. واژه‌ی اشکاف روسی نیز برگرفته از شکاف فارسی است. از طرفی واژه‌ی روسی شنل آنچنان در فارسی متداول شده که کسی گمان نمی‌برد این واژه اصلتا روسی باشد. حتی می‌توان شباهتی بین واژه‌ی استرانای روسیه به معنای سرزمین با پسوند استان فارسی یافت. پسوندی که با تکمیل واژگانی همچون دبستان، سروستان و ... معنای محل و قلمرو را ادا می‌نماید. (امیر احمدیان:۱۳۸۷، ص ۶۳)

گیلان طلایه دار فرهنگ ایرانی در آستاراخان:

روند بررسی مراودات فرهنگی ایران و روسیه، می‌توان آستاراخان را مرکز ثقل و طلایه دار این مناسبات در ازمنه‌ی تاریخ دانست. شهری که بر دهانه‌ی رود ولگا در کرانه‌ی شمالی خزر واقع شده و حداقل در پانصد

سرزمین‌های جنوبی روسیه نیز نقش موثری در تبادلات فرهنگی ایران و روسیه دارد. در همین راستا باید اضافه کنم که در یکسال و نیم گذشته (شهریور ۹۴ تا اسفند ۹۵) ۵ نمایشگاه معرفی و عرضه‌ی کالاهای ایرانی در شهرهای مختلف روسیه از جمله آستاراخان، مسکو، سنت پترزبورگ برپا شده و امسال نیز برگزاری همین تعداد نمایشگاه در مناطق مختلف روسیه در دستور کار قرار دارد. (<http://iccimguil.ir>)

با این توصیف بیهوده نیست که ادعا کنیم مردم آستراخان بواسطه‌ی بازرگانان ایرانی از دیرباز با فرهنگ و تمدن ایران زمین آشنا بوده‌اند. پیش از آن که حکومت بالشویکی راههای ارتباطی با بیرون را به روی مردم اتحاد جماهیر شوروی ببندد، آستراخان مرکز تجاری بزرگی بود. ایرانیان نیز حضور چشمگیری در این شهر داشتند و هنوز هم نام کاروانسرای ایرانی بر سر زبان‌هاست و مسجد فارس‌ها نیز در این شهر یادآور همان حضور پررنگ است. نکته‌ی مهم دیگر در خصوص مناسبات فرهنگی ایران و آستاراخان نصب مجسمه‌ی خیام نیشابوری شاعر، ریاضی دان و منجم شهیر ایرانی در آستاراخان است که سال گذشته در مراسمی با حضور آقای روحانی رییس جمهور ایران در این شهر جنوبی روسیه رونمایی شد. اتاق بازرگانی گیلان در کسب مجوزهای اولیه و ایجاد بسترهای اداری و دیپلماتیک این اقدام فرهنگی همکاری‌های خوبی با کنسولگری ایران در روسیه داشت. اقدامی که در معرفی ادبیات غنی ایران و ترویج زبان و ادب فارسی موثر خواهد بود. بویژه اینکه دانشگاه دولتی آستاراخان در دو مقطع کاردانی و کارشناسی دارای کرسی زبان و ادب فارسی ست. (ابراهیمی ترکمان، ا. ۱۳۸۸) مجموع این عوامل، نقش تجار و بازرگانان گیلانی را در گسترش مناسبات فرهنگی و ادبی ایران و روسیه پررنگ و قابل توجه ساخته و زمینه‌ای فراهم نموده تا بتوان در روند مراودات دو کشور، همواره

اما پیشینه‌ی مراودات تجاری و بازرگانی گیلان و جایگاه بندری و دریایی آن (بندر انزلی به عنوان محوری ترین محل باراندازی و بارگیری کالا در شمال کشور) موجب شد تا گیلان مرکز ثقل مراودات ایران و روسیه و به نوعی دروازه‌ی اروپا به حساب آید. (اجازه نامه‌ی تاسیس اتاق تجارت در رشت؛ ۱۳۹۴) با این توصیف بوضوح می‌توان دریافت که نقش حوزه‌های تجاری و بازرگانی گیلان در مراودات فرهنگی ایران با روسها بارز و قابل توجه بوده است. چراکه هر مرآوده داد و ستدی بدون تاثیر گذاری فرهنگی نیست و ورود واژگان متعدد روسی در زبان فارسی و گیلکی خود گواهی بارز بر این امر است. به همین تناسب ورود واژگان فارسی در زبان روسی نیز خود دلیلی بر روند تاثیر گذاری تجار و بازرگانان ایرانی بویژه گیلانی در روسیه است که در این زمینه آستاراخان بدلیل موقعیت خاصی که در حوزه‌ی آبی و خاکی جنوب روسیه دارد، نقش بارزی ایفا نموده است. راه اندازی سرای تجاری ایرانیان در آستاراخان نیز که با همت اتاق‌های بازرگانی استان گیلان و مازندران و با درایت مسئولان سیاسی ایران پس از دو دهه عینیت یافته، خود مرکزی در راستای توسعه‌ی مناسبات تجاری، بازرگانی و در نهایت فرهنگی با مردم جنوب روسیه به حساب می‌آید. این سرا در زمینی به مساحت تقریبی ۵۰۰ متر مربع و با هزار و ۲۰۰ متر در چهارطبقه احداث شده و اکنون دو طبقه‌ی آن با زیربنای تقریبی ۸۰۰ متر آماده‌ی بهره برداری ست. با بهره برداری این دو طبقه نمایندگی‌های اتاق بازرگانی ۱۴ استان ایران در آن مستقر خواهند شد تا به تمهید مقدمات و بستر سازی برای توسعه‌ی مناسبات بازرگانی تجار ایرانی در مناطق جنوبی و جنوب غربی روسیه پردازند. فراموش نکنیم که در حوزه‌ی اقتصاد تنها تجار و بازرگانان نیستند که در زمینه‌ی معرفی فرهنگ و سنن ایرانی نقش آفرینی می‌کنند بلکه ارایه‌ی انواع کالاهای تجاری در

کتاب‌های دینی به زبان روسی برجسته شد و همکاری‌های علمی- فرهنگی و آموزشی مورد توجه قرار گرفت. بی شک از هم گسیختگی نسبی ساختارها در روسیه‌ی پس از فروپاشی شوروی و انگیزه‌ی ایران برای فعالیت‌های فرهنگی در خارج، از جمله عواملی بود که موجب شد در دهه‌ی نود میلادی فعالیت‌های ایران و روسیه از حجم و گسترش بیشتری برخوردار باشد. بویژه که در نیمه‌ی دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی با روی کار آمدن یوگنی پریماکف به عنوان وزیر امور خارجه‌ی فدراسیون روسیه دیدگاه اوراسیا گرایی در این کشور قوت گرفت و تردیدهای دوران غرب گراها پایان یافت. (کرمی، ج: ۱۳۸۷، ص ۶۵ و ۱۲۶) در آغاز دهه‌ی هفتاد خورشیدی و ۱۹۹۰ میلادی مسئولان دانشگاه گیلان در راستای تدابیر دیپلماتیک دولت ایران، همکاری‌های علمی و آموزشی خود با دانشگاه‌های حوزه‌ی خزر بویژه روسیه را در دستور کار قرار دادند. برای نخستین بار پس از انقلاب اسلامی در شهریورماه ۱۳۷۴، هیأتی به سرپرستی ریاست وقت دانشگاه گیلان و تعدادی از معاونین و رؤسای دانشکده‌های دانشگاه از مرز زمینی آستارا وارد جمهوری آذربایجان شدند و پس از بازدید دانشگاه‌های لنکران و باکو، به مسکو عزیمت نموده و از برخی دانشگاه‌های معتبر مسکو هم بازدید کردند. سپس هیأت مذکور عازم شهر آستراخان روسیه شدند تا از دانشگاه‌های معتبر این شهر نیز بازدید نمایند. این دیدار، اولین دیدار رسمی مسئولین دانشگاه گیلان از روسیه بوده که در آن بسترهای لازم برای ایجاد اتحادیه دانشگاه‌های دولتی حاشیه دریای خزر مهیا شود. در این دیدار طرفین موافقت نمودند که دانشجویان خود را به دانشگاه‌های طرف مقابل اعزام نمایند. اتحادیه دانشگاه‌های دولتی حاشیه دریای خزر پس از تأسیس در سال ۱۳۷۴، اولین اجلاس خود را در دانشگاه فنی دولتی آستراخان روسیه برگزار نمود. پس از آن، همه

نقش حوزه‌ی بازرگانی و تجاری استان گیلان را مد نظر قرار داد.

دانشگاه گیلان پیشگام تبادل دانشجو با روسیه

پس از فروپاشی شوروی: زبان عنصر اصلی برقراری روابط همه جانبه بین ملت هاست. پس از این عامل مهم، روابط فرهنگی و شناساندن ظرفیت‌های دو کشور در عرصه‌های مختلف است که به تقویت مناسبات در عصر جهانی شدن کمک می‌کند. روسها در زمینه‌ی آموزش زبان فارسی از ایرانی‌ها بسیار جلوتر عمل کرده اند. سابقه آموزش زبان فارسی در روسیه به زمان پترکیب ر می‌رسد. وی در سال ۱۷۱۶ میلادی پنج نفر از اندیشمندان روس را به اصفهان فرستاد تا زبان فارسی بی‌اموزند و بتوانند به عنوان مترجم در دربار روس خدمت کنند. در آن زمان، کتاب درسی خاصی تدوین نشده بود و تنها از فرهنگ «مجمع الفرس» به عنوان فرهنگ زبان فارسی استفاده می‌شد. از سال ۱۷۳۲ میلادی تدریس زبان فارسی در وزارت امور خارجه روسیه به طور جدی آغاز شد. (امیراحمدیان: ۱۳۹۵) در ایران نیز تدریس و فراگیری زبان روسی پس از استحالی اتحاد جماهیر شوروی در دستور کار قرار گرفت. پیشگامی دانشگاه گیلان در عرصه‌ی تبادل استاد و دانشجو نیز در همین راستا قابل تحلیل است. این تبادل زمانی بروز و ظهور یافت که جو بی اعتمادی بین جمهوری اسلامی و جمهوری‌های تازه تاسیس پس از فروپاشی شوروی از بین رفت و دوره‌ی جدیدی از روابط در منطقه آغاز شد. چراکه شبح یک ابر قدرت خوفناک از مرزهای شمالی ایران رخت بریست و در مقابل خطر انقلاب اسلامی و ترویج بنیادگرایی نهضت‌های اسلامی در جمهوری‌های سابق مبالغه آمیز جلوه نمود. به عبارتی فروپاشی شوروی سرآغاز فصل جدیدی از روابط فرهنگی ایران و روسیه بوده است. در سالهای نخست پس از فروپاشی، توجه به مسلمانان روسیه و ترجمه و چاپ

در سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۵ گروه‌های مختلف دانشجویان زبان فارسی دانشگاه دولتی آستراخان برای گذراندن دوره‌های سه ماهه دانش افزایی، به دانشگاه گیلان عزیمت نمودند. در اردیبهشت ۱۳۹۵ یک گروه ورزشی از دانشجویان دانشگاه گیلان به دعوت دانشگاه دولتی آستراخان روسیه جهت شرکت در مسابقات ورزشی دانشجویان، به آستراخان رفتند. (امور بین الملل دانشگاه گیلان؛ ۱۳۹۶) علاوه بر این، تبادل استاد نیز همواره در برنامه‌ی تبادلات علمی دانشگاه‌های گیلان و آستراخان روسیه وجود داشته است. در همان سال‌هایی که تبادل دانشجوی بین دانشگاه‌های دو طرف برقرار بود، استادان زبان فارسی دانشگاه گیلان برای تدریس زبان فارسی به دانشگاه دولتی آستراخان روسیه می‌رفتند. علاوه بر این، استادان دیگر رشته‌های علمی دانشگاه‌های مختلف روسیه نیز برای ارائه مقالات علمی خویش در همایش‌های برگزار شده در دانشگاه گیلان شرکت کرده‌اند. روابط آموزشی جمهوری اسلامی با فدراسیون روسیه را می‌توان با تبیین جایگاه زبان فارسی در دانشگاه‌های روسیه تحلیل کرد. چرا که امروزه زبان فارسی در دانشگاه‌هایی مانند دولتی مسکو- دانشگاه دوستی ملل مسکو- سنت پترزبورگ و قازان تدریس می‌شود و در ایران نیز دانشگاه‌هایی چون تهران- تربیت مدرس و دانشگاه آزاد اسلامی گروه زبان روسی دارند. اگر چه هم اکنون تعداد زیادی از دانشجویان ایرانی به صورت بورسیه دولتی و آزاد در دانشگاه‌های روسیه تحصیل می‌کنند و تعداد اندکی هم دانشجویان روسی در دانشگاه‌های ایران بورسیه هستند، ولی دو کشور برای مبادله‌ی استاد و دانشجو و انجام فعالیت‌های علمی- تحقیقی مشترک، از توان بالای برخوردارند که باید بدان توجه شود. بر همین مبنا دانشگاه گیلان به دلیل نزدیکی با مناطق جنوبی روسیه بویژه آستراخان مستعد ایفای این رسالت فرهنگی ست و می‌تواند بیش

ساله این اجلاس در مراکز استان کشورهای حاشیه دریای خزر برگزار شده است. در سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۳ دانشگاه گیلان در شهر رشت میزبان اجلاس رؤسای دانشگاه‌های مذکور بوده است. آخرین اجلاس اتحادیه مذکور که نوزدهمین اجلاس دوره ای بوده، مهر ماه سال گذشته در شهر ماخاچ کالای روسیه برگزار شد. (امور بین الملل دانشگاه گیلان؛ ۱۳۹۶) دانشگاه گیلان نخستین گروه دانشجویان را در فروردین ماه ۱۳۸۲ خورشیدی به استعداد ۱۵ نفر از دختران و پسران استعدادهای درخشان به دانشگاه دولتی آستراخان روسیه گسیل داشت و دانشجویان مذکور به مدت دو هفته در این شهر بسر بردند. هرچند این مدت فرصت کافی برای یادگیری زبان روسی و آشنایی کامل با فرهنگ و تاریخ این سرزمین نبود، اما بستری فراهم کرد تا دانشجویان گیلانی با فضای دانشگاه دولتی آستراخان آشنا شوند و نحوه‌ی تعامل با مراکز علمی و پژوهشی روسیه را فرا گیرند. در همین سال ۱۵ نفر از دانشجویان رشته زبان و ادب فارسی دانشگاه‌های آستراخان روسیه نیز به میهمانی دانشگاه گیلان آمدند تا در مدت ۹ ماه و در قالب دو نیمسال تحصیلی آموزش زبان و ادب فارسی را برای خود تکمیل کنند. (امور بین الملل دانشگاه گیلان؛ ۱۳۹۶) در شهریور ماه ۱۳۸۳ خورشیدی حدود ۴۰۰ نفر از دانشجویان، مربیان، استادان و مسئولان دانشگاه‌های روسیه، قزاقستان، آذربایجان و ترکمنستان به گیلان سفر کردند تا در سومین المپیاد ورزشی دانشجویان دانشگاه‌های حاشیه دریای خزر شرکت کنند. این دانشجویان به مدت ۱۰ روز در رشت ماندند و در رشته‌های مختلف ورزشی با یکدیگر به رقابت پرداختند. (امور بین الملل دانشگاه گیلان؛ ۱۳۹۶) این المپیاد در راستای توافق مسئولان دانشگاه‌های گیلان و آستراخان مبنی بر راه اندازی اتحادیه دانشگاه‌های دولتی حاشیه دریای خزر برگزار شده بود. پس از آن

از پیش بر توسعه‌ی مناسبات فرهنگی و ادبی دو کشور ایران و روسیه بیفزاید.

موانع و راهکارها: در روند بررسی مناسبات فرهنگی گیلان با روسیه می‌توان موانع کار را در چند حوزه دسته بندی نمود. **نخستین مانع** در راه گسترش تماس‌های فرهنگی گیلان با روسیه، پندارهای نسبتاً "منفی مردم ایران راجع به روسیه است که همواره در طول تاریخ، روسیه را به عنوان یک قدرت تصاحب گر و سلطه گر در ذهن اکثر ایرانیان جلوه داده است. چراکه در بسیاری از مقالات و مطالب مربوط به تاریخ روابط روسیه و ایران به موضوع تصرف شهرهای ایران و ورود ارتش روسیه و شوروی به خاک ایران در زمان جنگ‌های جهانی اول و دوم اشاره می‌شود. از این گذشته محدودیت‌های مربوط به مراودات سیاسی ایران و روسیه در عرصه‌ی بین المللی نیز مزید بر علت شده است. به همین دلیل صاحب نظران روسی هم عمده ترین مانع پیشرفت روابط فرهنگی ایران و به تبع آن گیلان با روسیه را مسائل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و تاریخی می‌دانند. برخورد منفی افکار عمومی جامعه بین المللی نسبت به برنامه هسته ای ایران و تحریم اقتصادی آن یکی از این علل می‌باشد. از آن جائیکه دولت روسیه از اقدامات بین المللی پشتیبانی می‌کند، نمی‌تواند تماس‌های فرهنگی خود را با ایران گسترش دهد و دلیل عدم تاسیس مرکز فرهنگی روسیه در تهران (گرچه قبلاً تصمیم آن اتخاذ شده است) همین مساله می‌باشد. عدم وجود چنین مراکز روسی در ایران، امکان معرفی فرهنگی روسیه را در ایران محدود می‌کند و بر گسترش روابط فرهنگی بین دو کشور تاثیر منفی می‌گذارد. (النا دو نایوا: ۱۳۸۹، ص ۷۹) بدلیل محدودیت‌های موجود در جامعه کنونی ایران که مربوط به آداب و رسوم دینی است، طرف روسیه نمی‌تواند هنرهای برگزیده خود مثل باله روسی، سیرک و گروه‌های رقص و آواز محلی را در کشور ایران به

معروض نمایش بگذارد. در جریان روزهای فرهنگی روسیه در تهران به تجربه ثابت شد که برگزاری کنسرت‌های هنرمندان روسیه با مشکلات و محدودیت‌های بسیاری روبه رو می‌شود که این مساله از سطح مهارت هنری می‌کاهد. (النا دو نایوا: ۱۳۸۹، ص ۸۰) با این توصیف چگونه می‌توان زمینه‌های توسعه‌ی مناسبات فرهنگی- اجتماعی را بین گیلان و مناطقی از روسیه فراهم نمود؟ گویا این معضل اساسی باید با تصمیمات ویژه در سطح کلان و در پی آن تقویت اراده‌ی سیاسی دولتمردان و دستگاه دیپلماسی دو کشور در حوزه‌ی عمل مرتفع شود. نکته‌ی دیگر ظرفیت‌های علمی و آموزشی گیلان برای تبادل استاد و دانشجو با روسیه است؛ که بسیار بیشتر از حد فعلی تصور می‌شود ولی چندان توجهی بدان نشده است. مسلم است که روسها در این حوزه می‌توانند با افزایش ظرفیت جذب دانشجو و بهره گیری از استادان زبان فارسی دانشگاه گیلان، زمینه‌ی آشنایی هرچه بیشتر مردم دو منطقه را از فرهنگ‌ها و آداب و رسوم یکدیگر مهیا سازند تا بسترهای لازم برای مناسبات همه جانبه فراهم آید. مانع بعدی مربوط به حوزه گردشگری است. در حال حاضر رفت و آمد گردشگر از گیلان به مناطق جنوبی روسیه و برعکس از رونق چندان‌ی برخوردار نیست. گواه مدعا اینکه گردشگران روسی گیلان را برای مقصد گردشگری خود انتخاب نمی‌کنند. حدود ۵ سالی است که خط هوایی رشت- آستاراخان بدلیل نبود مسافر تعطیل شده است. کنستانتین آلکسیف سرکنسول روسیه در رشت هم در گفتگو با نگارنده از صدور ۱۶ هزار رواید در سال ۱۳۹۵ خبر داد و گفت: اغلب متقاضیان این روایدها گردشگر بوده اند که از گیلان به روسیه سفر کرده اند. هر چند آمار دقیقی از ورود گردشگران روسی به گیلان انتشار نیافته اما ظواهر امر نشان می‌دهد که رقم بسیار پایین تر از عزیمت گردشگران گیلانی به روسیه

است. نکته‌ی قابل تامل دیگر محدودیت و ضعف در زیرساخت‌های جذب گردشگر خارجی در گیلان است که با استانداردهای بین‌المللی فاصله دارد و در این زمینه باید اقدامات زیربنایی انجام پذیرد. **نقصان** دیگر نیز به حوزه‌ی اقتصادی و بازرگانی بازمی‌گردد. برغم پیشینه‌ی تاریخی مناسبات بازرگانی گیلان و روسیه، امروز این تعامل هیچگاه متناسب با ظرفیت‌های متنوع اقتصادی و تولیدی دو کشور ارتقاء نیافته است و روند معاملات تجاری بازرگانان گیلان و روسیه بویژه آستاراخان بسیار کند و محدود به مایحتاجی خاص پیش می‌رود. در حالیکه مبادلات تجاری و اقتصادی مطلوب بین دو منطقه می‌تواند قوام بخش مرادوات دو ملت در دیگر حوزه‌های فرهنگی و رونق بخش گردشگری باشد.

راهکارها

عمده‌ترین راهکارهای تقویت مناسبات فرهنگی گیلان با روسیه را می‌توان چنین طرح نمود:

(۱) تقویت مناسبات فرهنگی هر ملتی، اراده‌ی سیاسی کافی بین دولتمردان را می‌طلبد که باید برای تعمیق مناسبات همه‌جانبه‌ی فرهنگی با رفع موانع اساسی چاره‌اندیشی کنند.

(۲) تقویت مناسبات فرهنگی، بسترسازی برای آشنایی دو ملت از آداب و رسوم یکدیگر است و در حقیقت این مقوله‌ی مهم بوده که در ادوار مختلف تاریخی زمینه‌ی مناسبات همه‌جانبه‌ی گیلان با مناطق جنوبی روسیه را مهیا ساخته است.

(۳) تبادل دانشجو برای رونق زبان و ادب فارسی و روسی در دو کشور ایران و روسیه از دیگر راهکارهای توسعه‌ی مناسبات فرهنگی بین ایران و روسیه است که اخیراً در دستور کار دانشگاه‌های گیلان و روسیه قرار گرفته است. اما باید با افزایش توان یکدیگر ارتقاء یابد.

(۴) تلاش برای رونق هرچه بیشتر مرادوات اقتصادی و بازرگانی از دیگر راهکارهای ارتقاء مناسبات فرهنگی ایران و روسیه است.

(۵) رونق صنعت گردشگری ایران با محوریت گیلان (شناسایی اماکن دیدنی و مذهبی و تاریخی استان و زمینه سازی برای رفاه گردشگران روسی و بر عکس)

(۶) مشارکت با کشورهای حاشیه‌ی دریای خزر به منظور سرمایه‌گذاری در توسعه گردشگری منطقه.

(۷) سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در صنعت توریست گیلان؛ مانند ایجاد هتل، مهمان‌پذیر، متل و حمایت دولت از آنها با پرداخت تسهیلات ارزان قیمت.

(۸) سرمایه‌گذاری برای توسعه‌ی فرودگاه بین‌المللی رشت به منظور افزایش جذب گردشگر.

(۹) تسریع در اتمام خط آهن قزوین- رشت و از سرگیری ساخت خط آهن رشت- انزلی- آستارا. (به عبارتی تحقق کریدور نوستراک و تسهیل در جذب گردشگران روسی)

(۱۰) راه‌اندازی تورهای گردشگری برای مردم دو منطقه در راستای کسب شناخت از ظرفیت‌های بومی- منطقه‌ای.

نتیجه‌گیری: در این مقاله دریافتیم که برغم جایگاه ویژه‌ی مقولات فرهنگی در مناسبات خارجی کشورها، این بخش هنوز در مناسبات ایران و روسیه دچار ضعف‌ها، نقصانها و معضلات جدی است. بنابراین طبیعی است که خلا تاثیرات ژرف فرهنگی در مرادوات همه‌جانبه با روسها بویژه در حوزه‌هایی چون اقتصاد، گردشگری، سیاسی و حتی تعاملات منطقه‌ای احساس شود. از سوی دیگر پیشینه‌ی تاریخی و جایگاه استراتژیک گیلان در عرصه‌ی مناسبات همه‌جانبه با روسها ایجاب می‌کند تا تلاش مجدانه‌ایی برای بهره

سرای تجاری ایرانیان در آستاراخان که از سوی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی گیلان انجام می‌شود جملگی گویای نقش بارز این استان شمالی در عرصه‌ی مناسبات همه‌جانبه ایران با روسیه است. اما نکته‌ی مهم دیگری که در حوزه‌ی مناسبات فرهنگی گیلان با روسیه احساس می‌شود، ذائقه‌های متفاوت دینی-اجتماعی دو ملت و تاثیر آن بر دیگر حوزه‌های فرهنگی ست. در این مقاله مشخص شد که این شکاف عظیم سد راهی برای توسعه‌ی مناسبات فرهنگی-اجتماعی ایران و روسیه ایجاد نموده و باعث شده تا اراده‌ی عمومی برای تبادلات همه‌جانبه‌ی فرهنگی-هنری میان دو کشور به اغماز رود.

سخن پایانی اینکه تعمیق مناسبات همه‌جانبه‌ی ایران و روسیه در گرو توجه ویژه به مقوله‌ی فرهنگ است و گیلان به دلیل پیشینه‌ی تاریخی تعاملاتش با روسها طلایه دار مناسبات فرهنگی ایران و روسیه محسوب می‌شود. پس برای تبلور هر چه بیشتر استعدادهای نهفته در حوزه مناسبات فرهنگی باید نگاه ویژه‌ی دستگاه دیپلماسی کشور را به این ظرفیت بالقوه و ارزشمند معطوف داشت.

منابع و مأخذ

امیر احمدیان، ب (۱۳۸۷) روابط فرهنگی ایران و روسیه، برگرفته از کتاب روابط ایران و روسیه؛ مجموعه‌ی مقالات. تهران: ایراس، ۱۰۰-۶۰صص.

امیراحمدیان، ب. ۱۳۹۵، آسیب شناسی روابط فرهنگی ایران و روسیه در دوره پسا شوروی، سایت دیده بان روسیه www.russiaviewer.com سه شنبه ۲۴ فروردین ۱۳۹۵.

آقازاده، ح. ۱۳۸۳، فرهنگ نیلگون در سرزمین روس. تهران: انتشارات باز، اول.

گیری هرچه بیشتر از ظرفیت‌های فرهنگی این استان شمالی به عمل آید. سابقه‌ی مراودات بازرگانی و تجاری گیلانیان با روسها که حداقل تاریخی پانصد ساله دارد این شرایط را فراهم کرده تا بتوان زمینه‌ی مراودات مردم مناطق جنوبی روسیه بویژه آستاراخان و جمهوری‌های مسلمان نشینی چون داغستان را با مناطق شمالی ایران فراهم و وابستگی‌های متقابل فرهنگی را برای تحکیم مناسبات اقتصادی و سیاسی ایجاد نمود. بی شک این مهم می‌تواند رونق صنعت گردشگری را نیز در گیلان بدنبال داشته باشد. در این راستا تمامی ظرفیت‌های ادبی، علمی، آموزشی، گردشگری و اقتصادی دو منطقه را نمی‌توان از نظر دور داشت.

در حوزه‌ی تبادلات علمی و آموزشی نیز گرچه گام‌های خوبی از سوی مراکز دانشگاهی دو طرف برداشته شده، اما این تبادلات در حوزه‌ی استاد و دانشجو هیچگاه جوابگوی اولویت‌ها و نیازهای دو کشور نیست و باید در این حوزه با برنامه‌تر و مصمم‌تر عمل نمود؛ تا زمینه‌ی آشنایی دو ملت از زبان و آداب و رسوم یکدیگر بیشتر مهیا شده و جهشی در حوزه‌ی مبادلات فرهنگی ایجاد شود. حال اگر توسعه‌ی مبادلات فرهنگی را به اراده‌ی سیاسی حاکمان و تصمیم‌سازان عرصه‌ی دیپلماسی دو کشور وابسته بدانیم، این اراده امروز در قالب تعامل برای راه‌اندازی هرچه سریع‌تر کریدور شمال-جنوب یا نوستراک تجلی یافته است. اراده‌ایی که گویای آینده‌ی روشنی برای مناسبات فرهنگی و گردشگری گیلان با سرزمین‌های جنوبی و جنوب غربی روسیه است. در حوزه‌ی منطقه‌ایی و بین‌المللی نیز نمی‌توان از نقش مراودات فرهنگی ایران و روسیه غافل بود؛ نقشی که گیلان تا حدودی توانسته بخش اعظمی از آن را مدیریت نموده و منشا تحولات سازنده در مناسبات ایران در حوزه‌ی خزر باشد. جایگاه ویژه‌ی تجار و بازرگانان گیلانی در آستاراخان و همچنین مدیریت

- ابراهیمی ترکمان، الف. ۱۳۸۸ «چرایی و چگونگی تعاملات فرهنگی ایران و روسیه» فصلنامه ایراس، تهران: شماره ۲۲.
- النا دو نایوا، ۱۳۸۹، روابط فرهنگی ایران و روسیه؛ امکانات و موانع فصلنامه‌ی ایراس، سال پنجم، ۸۱-۶۹ صص.
- جمالزاده، م. ۱۳۷۲، تاریخ روابط روس و ایران، تهران: بنیاد افشار یزدی.
- گزارش عملکرد تجارت خارجی ایران، ۱۳۹۵، سازمان توسعه تجارت، تهران: دفتر برنامه ریزی تجاری، ۱۷ص www.tpo.ir.
- سنایی، م و کرمی، ج. (۱۳۸۷) روابط ایران و روسیه (مجموعه‌ی مقالات) تهران: ایراس، ۳۶۶ص.
- سیوری، ر. ۱۳۸۱، ایران عصر صفوی، ترجمه‌ی کامبیز عزیزی، تهران: نشر مرکز، ۳۳۵صص.
- (۱۳۹۳)، سالنامه‌ی آماری سال گیلان، سازمان برنامه و بودجه‌ی گیلان، رشت، <http://mpogl.ir>
- ضیغمی، م. ۱۳۸۸، راهنمای تجارت با روسیه، تهران: سازمان توسعه تجارت ایران، ۲۰۲صص.
- ملکی، م. ۱۳۹۵، بررسی عملکرد، ظرفیت و توسعه‌ی بنادر حاشیه‌ی خزر، تهران: اتاق فکر سازمان بنادر و دریانوردی ایران، ۱۸صفحه.
- کرمی، ج. ۱۳۸۴، تحولات سیاست خارجی روسیه، تهران: وزارت امور خارجه، ۲۳۲صفحه.
- کرمی، ج. ۱۳۸۷، روابط ایران و روسیه عصر نوین همکاری‌ها، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ۲۲۴صص.
- کریمی ریایی، الف. ۱۳۸۸ « روابط فرهنگی ایران و روسیه پس از فروپاشی » فصلنامه‌ی آسیای مرکزی و قفقاز، شماره‌ی ۶۶، ۱۹۰-۱۷۵.
- کریمی مطهر، ج. ۱۳۷۹ «نگاهی به تأثیر متقابل ادبیات فارسی و روسی» مجله‌ی زبان‌های خارجی، تهران: شماره ۸.
- پاشاپور، ح. ۱۳۹۵، بررسی جاذبه‌های طبیعی گیلان و تأثیرات آن بر گردشگری پایدار با استفاده از مدل راهبردی SWOT، همایش آمایش سرزمین، جایگاه خزر و چشم انداز توسعه‌ی گیلان، آذر ۹۵، منطقه آزاد انزلی، صص ۲۸۷-۲۷۱.
- طیفوری، و. ۱۳۹۵، اعلام نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۹۵، پایگاه اطلاع رسانی سازمان برنامه و بودجه‌ی گیلان، <http://mpogl.ir>.
- شجاعی، م. ۱۳۸۶ « همایش بین المللی روسیه و ایران: گفتگوی تمدن‌ها » فصلنامه‌ی مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره‌ی ۵۸، ۱۱۰-۹۰ صص.
- امور بین الملل دانشگاه گیلان. ۱۳۹۶، «گزارش مرادوات آموزشی- تربیتی دانشگاه گیلان با دانشگاه‌های روسیه» <http://guilan.ac.ir>
- تاریخچه‌ی اتاق بازرگانی گیلان، <http://iccimguil.ir/index.php/publisher/article/view/>
- (۱۳۹۴) اجازه نامه‌ی تاسیس اتاق تجارت در رشت، ویژه نامه‌ی نودمین سالگرد تاسیس اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی گیلان. رشت. ۷صص.
- ابراهیمی ترکمان، ا. (۱۳۸۸) آستاراخان دیار عشق به ایران زمین. سایت www.tabnak.ir کد خبر ۷۱۵۸۷، ۲۱ آبان.
- محمدی، م. ۱۳۸۵، «واژگان روسی در زبان فارسی»، فصلنامه‌ی ایراس، تهران: شماره ۲، ۱۱۰-۹۰صص.
- «Численность населения Астрахани на 2016 и 2017 год. Количество жителей Астрахани.

»<http://xn---7sbiew6aadnema7p.xn-->

plai/sity_id.php?id=33#population.

Гавров С. Н. Культурная политика: общественно-государственное взаимодействие, технологичность, многообразие. // Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. Серия «Гуманитарные науки». № 1-2, 2013. 27. در مورد سیاست‌های فرهنگی روسیه.

Балакшин А. С. Культурная политика: сущность, реалии и тенденции развития в современном мире. // Аспирант и соискатель. — М., 2003. — № 4 (17). — С. 124-136. ISSN 1608-9014. سیاست فرهنگی و

ماهیت آن در جهان مدرن

[Religions in Russia | PEW-GRF](#) (انگلیسی). www.globalreligiousfutures.org. Проверено 21 апреля 2017.

<http://iccimguil.ir/index.php/publisher/articleview/>

<http://moscow.icro.ir>

<http://www.tribnews.ir/fa/news/1113698/> سهم

ایران از گردشگران روس چقدر است؟ خبرگزاری

صداوسیما ۹۵/۰۲/۹

<http://rooziato.com/139526702/>

<http://www.ion.ir/News/201768.html>

<http://www.tribnews.ir/>

<http://www.donyayesafar.com/n/10736>

[http://www.presstv.ir/Detail/Fa/2017/03/29/515960/Hassan-Rouhani-traveled-to-Moscow-](http://www.presstv.ir/Detail/Fa/2017/03/29/515960/Hassan-Rouhani-traveled-to-Moscow-security-a-priority)

[security-a-priority](#) سفر روحانی به مسکو با

محور امنیت منطقه، مناسبات اقتصادی و مبارزه با

تروریسم

